

3. Część szczegółowa – opisy gatunków (cd.)

Haematopus ostralegus

L., 1758

Ostrygojad

Rząd: siewkowe, podrząd: siewkowce, rodzina: ostrygojady

Status występowania w Polsce

Skrajnie nieliczny lęgowy. W trakcie wędrówki spotykany liczniej na wybrzeżu niż w głębi łądu; wyjątkowo stwierdzany zimą.

Opis gatunku

Ptaka wielkości wrony, o charakterystycznym biało-czarnym ubarwieniu. Długość ciała 40–45 cm, rozpiętość skrzydeł 80–90 cm, masa ciała 420–800 g. Upierzenie ptaków dorosłych jest kontrastowo czarno-białe: czarna jest głowa, wierzch ciała, szyja i koniec ogona. Na skrzydle biały pasek na czarnym tle. Oko i obwódka wokół oka czerwone. Dziób jest masywny, długi, pomarańczowoczerwony; nogi mocne, różowe. Brak dymorfizmu płciowego. Ptaki młode mają mniej skonstrastowane ubarwienie: ciemne pióra mają kolor ciemnobrunatny, na szyi występuje biaława półobroża, oko brązowe, dziób brudnopomarańczowy, u nasady brunatny, nogi szare. Biała półobroża na szyi występuje także u ptaków dorosłych, ale tylko w okresie pozalęgowym. Ostrygojad jest bardzo hałaśliwy, odzywa się powtarzanym wielokrotnie wysokim i głośnym „kliip”, ponadto często powtarza „pik, pik”. Takie głosy są często wydawane w okresie lęgowym przez parę, która odzywa się w duecie w locie lub siedząc na ziemi.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Gatunek łatwy do rozpoznania, nie ma możliwości pomyłki z innymi rodzimymi gatunkami siewkowców.

Biologia

Tryb życia

Prowadzi dzienny tryb życia. W Polsce w okresie lęgowym przebywa w rozproszonych parach, zaś podczas wędrówki jesiennej spotykany jest w stadach do 150 ptaków. Nad Morzem Wattów w okresie pozalęgowym występuje w stadach grupujących do kilkudziesięciu tysięcy ptaków.

Lęgi

W Polsce, ze względu na niską liczebność, gniazduje pojedynczo, a wyjątkowo w skupiskach do 3 par. W zachodniej Europie osiąga znaczne zagęszczenia, dochodzące do kilkudziesięciu par na 100 ha. Ptaki po raz pierwszy przystępują do lęgów w wieku 3–4 lat, są monogamiczne, wykazują silną więź partnerską. Ostrygojad wyprowadza jeden lęg w roku. Od

kwietnia do maja ptaki w parach intensywnie tokują, w trakcie toków przybierają charakterystyczne pozy i intensywnie odzywają się. Początek składania jaj przypada na połowę maja. Gniazda umieszczone są na plażach nadmorskich, łachach rzecznych oraz łąkach nadmorskich, mają formę płytkich dołków o średnicy ok. 20 cm, ozdobionych kamykami i muszlami. Ostrygojady składają 1–5 jaj, najczęściej 3. Okres wysiadania trwa 24–35 dni. W okresie pisklęcym (około 33 dni) młode przebywają razem z ptakami dorosłymi.

Wędrówki

Dystans wędrówki ptaków europejskich jest zróżnicowany od kilkuset do kilku tysięcy km. Ptaki lęgowe na wybrzeżach północnej Rosji, Norwegii, w rejonie Bałtyku oraz na śródlądowych lęgowiskach w Europie są wędrowne. Natomiast ostrygojady gniazdujące na pozostałych wybrzeżach podejmują niewielkie przemieszczenia lub są osiadłe, co dotyczy ptaków lęgowych we Francji, na Półwyspie Iberyjskim i w rejonie śródziemnomorskim. W Polsce wędrówka jesienna trwa od lipca do października, wyjątkowo widziano ptaki w listopadzie i na początku grudnia. Jesienią ostrygojady występują u nas w większych stadach niż wiosną. Wiosną przylatują w marcu i kwietniu.

A130

Istnieje niewiele informacji na temat wędrówek ostrygojadów z krajów nadbałtyckich. Generalnie wędrują na zachód nad Morze Północne i w kierunku południowym.

Zimowanie

Zasadnicze tereny zimowania ostrygojada obejmują wybrzeża morskie w zachodniej Europie. Ptaki z populacji nadbałtyckiej, w tym prawdopodobnie również z Polski, zimują głównie na wybrzeżach Morza Północnego (Morze Wattów); część z nich zimuje nad Morzem Śródziemnym. Zimą sporadycznie spotyka się pojedyncze ostrygojady w Polsce.

Pokarm

Odżywia się różnymi bezkręgowcami łowionymi w miejscach żerowania. Są to przede wszystkim małże (sercówki, omułki), skorupiaki i wieloszczety, larwy owadów i rzadko ryby. Podczas żerowania stosuje 4 podstawowe techniki, zależne od rodzaju pokarmu: uderzenie, podważanie, sondowanie i nakłuwanie.

Występowanie

Siedlisko

Występuje w przy morskim pasie, zasiedlając piaszczyste i kamieniste plaże, nadmorskie zbiorowiska trawiaste i pastwiska. Na śródlądziu występuje w dolinach dużych rzek, gdzie gniazduje na piaszczystych wyspach lub na łąkach zalewowych dolin rzecznych. W Polsce gniazduje w strefie wybrzeża morskiego, przy ujściach rzek z plażami i wyspami, a także na łąkach nadmorskich. Stwierdzono wyjątkowo lęg w porcie na betonowym falochronie. W głębi kraju gniazduje w dolinach rzek, a rzadko w żwirowniach i na zbiornikach retencyjnych.

W trakcie wędrówki zatrzymuje się w takich samych siedliskach, jakie zajmuje podczas gniazdowania. W głębi łądu najczęściej spotykany na zbiornikach zaporowych i stawach rybnych. Masowo eksploatowanymi żerowiskami w ciągu całego roku są rozległe przestrzenie pływowe, przede wszystkim wzdłuż duńsko-niemiecko-holenderskich wybrzeży Morza Północnego, zwanych Morzem Wattów. Podczas odpływów odsłaniają się tysiące hektarów mulistego podłoża, niezwykle zasobnego pod względem fauny bezkręgowców. Te muliste obszary są wtedy odwiedzane przez wielogatunkowe stada żerujących siewkowców, w tym i ostrygojadów.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 1130 Ujścia rzek (estuaria)
- 1150 Zalewy i jeziora przy morskie (laguny)
- 1210 Kidzina na brzegu morskim
- 1330 Solniska nadmorskie (*Glauco-Puccinellietalia* część – zbiorowiska nadmorskie)
- 2110 Inicjalne stadia nadmorskich wydm białych

- 2120 Nadmorskie wydmy białe
- 3270 Zalewane muliste brzegi rzek

Rozmieszczenie geograficzne

Ostrygojad gniazduje w Eurazji: od Islandii, przez wybrzeża Europy Zachodniej, do Skandynawii i obszarów nadbałtyckich. Rozproszone stanowiska znajdują się w rejonie śródziemnomorskim. Lęgnię się również w głębi łądu środkowej oraz południowo-wschodniej Europy (w tym najliczniej na obszarze czarnomorskim) oraz w środkowej Rosji i Azji Wschodniej. Europę bez skrajnego wschodu i na wschód do ujścia Peczory oraz rejon Morza Śródziemnego zamieszkuje podgatunek *H. o. ostralegus*. Zimuje on na wybrzeżach zachodniej Europy oraz północnej i zachodniej Afryki. Rejon Morza Czarnego, Azję Mniejszą, zachodnią Syberię, północno-zachodni Iran i zachodnią część Azji Środkowej zamieszkuje *H. o. longipes*. Ten podgatunek zimuje na wybrzeżach północno-wschodniej Afryki, Półwyspu Arabskiego, Zat. Perskiej, Zat. Arabskiej i na wschód do północno-zachodnich Indii. Jeszcze inny podgatunek zasiedla Kamchatkę, Koreę Północną, Kraj Amurski i Kraj Ussuryjski oraz Mandzurię, zimę spędzając na wybrzeżach wschodnich Chin. Na półkuli południowej ostrygojad spotykany jest na Nowej Zelandii.

Rozmieszczenie w Polsce

Gniazduje na wybrzeżu w ujściach rzek Wisły i Redy nad Zat. Gdańską oraz w delcie Świny nad Zalewem Szczecińskim. W głębi łądu gniazduje wyłącznie w dolinach największych rzek: na środkowej Wiśle pomiędzy ujściem Sanny i ujściem Pilicy, w ujściu Warty koło Słońska i na dolnej Odrze pomiędzy Gozdowicami a Piaskiem. W okresie wędrówek spotykany jest przede wszystkim na wybrzeżu, w tym najliczniej nad Zat. Gdańską przy ujściach rzek Wisły i Redy, natomiast bardzo nielicznie pojawia się w głębi łądu.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Polska czerwona księga zwierząt (2001): VU gatunek narażony na wyginięcie

Status zagrożenia w Europie: S gatunek niezagrożony, którego status ochronny jest prawdopodobnie odpowiedni BirdLife International: SPEC -

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.2, załącznik II

Konwencja Berneńska: załącznik III

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Około 1/4 populacji krajowej występuje na terenach chronionych, w tym w dwóch parkach narodowych: Wolińskim PN i PN Ujście Warty oraz w kilku rezerwach przyrody, np: Beka i Ujście Wisły.

Rozwój i stan populacji

Liczebność ostrygojada w Europie jest oceniana na 230 000–310 000 p., z czego ok. 80–85% gniazduje w Europie Północnej i Europie Zachodniej, najliczniej w Holandii (80 000–100 000 p.), Wielkiej Brytanii (34 000–44 000 p.), Norwegii (30 000–50 000 p.) i Niemczech (27 000–31 000 p.). Populacja zimująca w Europie i północno-zachodniej Afryce oceniana jest na 1 200 000 ptaków, z największą koncentracją ptaków na terenie Morza Wattów – 375 400 os. Populacja europejska wykazuje wyraźny wzrost liczebności i ekspansję terytorialną, zwłaszcza na tereny śródlądowe Europy Środkowej, w dolinach dużych rzek. W Wielkiej Brytanii w latach 1981–1992 liczebność zimujących ptaków wzrosła z 279 500 do 359 000 ptaków. Wzrost liczebności wynika z ochrony kluczowych obszarów gniazdowania i miejsc koncentracji w okresie niełęgowym, zasobnej bazy pokarmowej oraz wysokiej przeżywalności ptaków.

W Polsce, w latach 30. znanych było 6 stanowisk łęgowych ostrygojada na wybrzeżu zachodnim. Po II Wojnie Światowej wycofał się z tych terenów i prawdopodobnie przestał gniazdować na wybrzeżu. Ponownie stwierdzono łęgi na początku lat 70. w delcie Świny i nad Zat. Gdańską. Na przestrzeni ostatnich dwóch dekad liczebność ostrygojada w Polsce wzrosła od 8–10 p. na początku lat 80. do 18–23 p. na początku lat 2000. W tym okresie odmiennie kształtowały się zmiany liczebności populacji na wybrzeżu i na śródlądziu. W latach 80. nad Zat. Gdańską gniazdowało 4–7 p., w latach 90. liczebność zmniejszyła się do 3–5 p., a w latach 2003–2004 stwierdzono tylko jeden pewny łęg. Podobny spadek liczebności ma miejsce w okolicach delty Świny. Natomiast populacja na śródlądziu zwiększa liczebność i po stwierdzeniu pierwszego przypadku gniazdowania na Wiśle koło Kazimierza Dolnego w roku 1982, obecnie na całej Wiśle środkowej gniazduje 10 p. Ponadto pod koniec lat 90. 2–3 p. gniazdowały w ujściu Warty koło Słońska (pierwszy łęg stwierdzony w roku 1987) oraz 3–4 p. na odcinku dolnej Odry pomiędzy Gozdowicami a Piaskiem (pierwszy łęg w 1991).

Na polskim wybrzeżu podczas przelotu jesiennego największe zgrupowania ostrygojadów występują na wybrzeżu; nad Zat. Gdańską, spotykano stado złożone z ok. 150 os. Podczas wędrówki wiosennej ostrygojad spotykany jest nielicznie.

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce:

- utrata siedlisk łęgowych w wyniku zmian reżimu hydrologicznego rzek, zmieniających częstość i długość zalewów w dolinach rzecznych;
- utrata siedlisk łęgowych w wyniku deniwelacji powierzchni dolin rzecznych (zasypywania starorzeczy i zagłębienie terenu okresowo wypełnianych wodą);

- utrata siedlisk łęgowych w wyniku zaprzestania lub ograniczenia wypasu na przymorskich słonych łąkach i szybkiego wkraczania innych zbiorowisk roślinnych w miejsce słonorośli;
- utrata siedlisk łęgowych w wyniku prac refulacyjnych prowadzonych na brzegu morza, a także umacniania wydm przez nasadzenia wierzby;
- niska udatność łęgów w wyniku wzrostu intensywności ruchu turystycznego na plażach nadmorskich w okolicy łęgowisk. Obecność ludzi powoduje ciągłe płoszenie wysiadających ptaków, co prowadzi do większych strat w łęgach, pisklęta pozbawione są dostępu do preferowanych żerowisk, rozpędzane są stadka rodzinne, a w upalne dni pisklęta i jaja narażone są na przegrzanie;
- niska udatność łęgów spowodowana przez drapieżniki czworonożne (lis, jenot, norka amerykańska, inne łasicowate) i skrzydlate (kruk, wrona siwa, mewa srebrzysta) niszczące łęgi.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej Poradnika (T. 7., str. 19).

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- poważnie ograniczyć plany zabudowy hydrotechnicznej dolin rzecznych i plany przekształceń reżimu hydrologicznego rzek, stosownie do ocen oddziaływania na środowisko;
- w uzasadnionych przyrodniczo przypadkach wprowadzić korektę instrukcji gospodarowania wodą na zbiornikach już istniejących, tak by w dolinie rzeki poniżej piętrzenia utrzymane zostały okresowe zalewy wiosenne;
- użytkować doliny rzeczne zgodnie z dotychczasową ewidencją gruntów;
- w dolinach rzek utrzymać wysoki poziom wód gruntowych późną wiosną, zachować okresowo wypełnianie wodą obniżenia i płytkie starorzeczka;
- objąć obszary słonych łąk nadmorskich, stanowiących łęgowiska gatunku, programami rolnośrodowiskowymi, promującymi ekstensywny system wypasu, niski poziom nawożenia i rozdrobnioną strukturę własności;
- ograniczać dostęp ludzi do łęgów gatunku w okresie od 1 kwietnia do 31 lipca, w szczególności uniemożliwić dojazd samochodów na nadrzeczne łąki i pastwiska (ograniczenie nie powinno dotyczyć przedstawicieli społeczności lokalnych i powinno mu towarzyszyć wskazanie, w miarę potrzeby, alternatywnych miejsc biwakowania, połączone z oznakowaniem, ułatwieniem dojazdu i zaopatrzeniem w podstawową infrastrukturę);
- zachowywać płytkowodne nadmorskie obszary, zwłaszcza przy ujściach rzek (ograniczenie zabudowy rekreacyjno-turystycznej), w okolicach regularnie odwiedzanych przez wędrujące ptaki siewkowe.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 20).

Propozycje badań

Należy zbadać:

- rozmieszczenie i liczebność krajowej populacji łęgowej;
- wybiórczość siedliskową;
- sukces łęgowy;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu krajowej populacji łęgowej.

Monitoring

- coroczne liczenia ptaków w okresach wędrówek, prowadzone w stałych miejscach zatrzymywania się ptaków;
- stała rejestracja wszystkich spotkań osobników tego gatunku na śródlądziu kraju.

Bibliografia

- BARTOSZEWICZ M., WYPYCHOWSKI K., ENGEL J. 2000. Numbers of some bird species in the Słońsk Nature Reserve in 1994–1997. *Biological Bulletin of Poznań*, 37, 2: 235–255.
- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
- BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO. Zakład Ornitologii PAN.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- BŁĄD A. – dane niepublikowane.
- BUKACIŃSKI D., CYGAN J. P., KELLER M., PIOTROWSKA M., WÓJCIAK J. 1994. Liczebność i rozmieszczenie ptaków wodnych gniazdujących na Wiśle Środkowej – zmiany w latach 1973–1993. *Not. Orn.*, 35: 5–47.
- BAZA DANYCH WIADOMOŚCI POWROTNYCH. Centrala Obszczowania Ptaków, Zakład Ornitologii PAN.
- CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.) 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
- DELANY S., REYES C., HUBERT E., PIHL S., REES E., HAANSTRA L., VAN STRIEN A. 1999. Results from the international Waterbird Census in the Western Palearctic and Southwest Asia, 1995 and 1996. Wetlands International Publication No. 54. Wageningen, 178 s.
- DOMBROWSKI A., CHMIELEWSKI S., BUKACIŃSKI D., RZĘPAŁA M., BRZOZOWSKI A. 1998. Ornitologiczna ranga największych rzek dorzecza Wisły Środkowej. *Not. Orn.*, 39: 61–75.
- DYRCZ A., GRABIŃSKI W., STAWARCZYK T., WITKOWSKI J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Wrocław, 526 s.
- HAGEMELIER W. J. M., BLAIR J. (red.) 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. London, 1045 s.
- del HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. (red.) 1996. Handbook of the Birds of the World. Vol. 3. Hoatzin to Auks. Barcelona, 821 s.
- JERMACZEK A., CZWAŁGA T., KRZYŚKÓW T., STAŃKO R. 1995. Ptaki Kostrzyńskiego Zbiornika Retencyjnego w okresie łęgowym w latach 1987–1989. *Lubuski Przegl. Przyn.* 1, 2: 3–32.
- JONSSON L. 1998. Ptaki Europy i obszaru śródziemnomorskiego. Warszawa, 559 s.
- KALICIUK J., STASZEWSKI A. 1997. Ostoje ptaków w polskiej części Zalewu Szczecińskiego. Szczecin, 103 s.
- NOWYSZ W., WESOŁOWSKI T. 1973. Materiały do awifauny doliny Noteci. *Not. Przyn.*, 6, 8: 3–31.
- KRÓL E., ODRZYKOSKI I. 1992. *Haematopus ostralegus* (Linne, 1758) – Ostrygojad. W: Głowaciński Z. (red.) Polska czerwona księga zwierząt. Warszawa, s. 164–166.
- KRYSIK J., KRYSIK P. 1984. Gniazdowanie ostrygojada (*Haematopus ostralegus*) na środkowej Wiśle. *Not. Orn.*, 25: 64–65.
- KUŹNIAK S. 2000. *Haematopus ostralegus* (L., 1758) – ostrygojad. W: Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winięcki A. (red.) Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Poznań, s. 204.
- MOKWA T. – dane niepublikowane.
- OSIEJUK T. S., CENIAN Z., CZERASZKIEWICZ R., KALISIŃSKI M., WŁODARCZYK A. 1993. Awifauna wysp w delcie Świny w sezonie 1990/91. *Przegl. Przyn.*, 4, 1: 17–38.
- OŻAROWSKI D. Rozmieszczenie i liczebność łęgowych siewkowców *Charadrii* nad Zatoką Gdańską w latach 1991–1992. *Not. Orn.*, 41: 172–176.
- PÓŁTORAK W. – dane niepublikowane.
- SIKORA A. 2001. *Haematopus ostralegus* (Linne, 1758) – Ostrygojad. W: Głowaciński Z. (red.) Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. Warszawa, s. 187–189.
- SIKORA A. – dane niepublikowane.
- SIKORA A., MEISSNER W., SKAKUJ M. 1994. Rzadkie gatunki ptaków obserwowane nad Zatoką Gdańską w latach 1983–1989. *Not. Orn.*, 35: 207–243.
- TOMIAŁOJC L. 1990. Ptaki Polski; rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJC L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wetlands International Global Series No. 12. Wageningen, The Netherlands, 226 s.
- ZIELIŃSKA M. – dane niepublikowane.
- ZIELIŃSKI P. – dane niepublikowane.

Arkadiusz Sikora